

Kršćanski svjetonazor – inspiracija i ozračje odgoja i slobode

Hrvoje LASIĆ

Sažetak

Autor razmatra pitanje odgoja ljudskog bića unutar kršćanskog shvaćanja svijeta. Osobito naglašava polaznu točku hebrejskog i kršćanskog shvaćanja stvaranja svijeta prema kojemu je Bog stvorio svijet i čovjeka na svoju priliku kao inteligentno i slobodno biće, pa proizlazi logički zaključak da se odgoj ljudskog bića mora odvijati u Božjoj slobodi, a da valja također poštivati ljudsku slobodu. No s obzirom na čovjekovu individualnost, na njegovu nesavršenost i na njegovu ovisnost o Stvoritelju, autor je mišljenja da se čovjek bez Božje pomoći ne može normalno razvijati; štoviše nije kadar vlastitom snagom postići ljudsku slobodu i dostojanstvo. Stoga je u kršćanskom odgoju vrlo važno voditi računa i o izbornoj ljudskoj slobodi i o Božjoj milosti koja je temelj stvaranja svijeta. To jest, čovjek je jedino po Božjoj milosti ono što jest i na svoj način i samo putem Božje milosti može postati slobodan. Na njemu je, dakle, da se slobodno opredijeli za Boga, budući da ga je Bog stvorio za sebe, a ne za njega samoga.

Uvod

Razvoj i izgradnja potpuno zrele ljudske osobe nezamislivi su bez odgoja, bez utjecaja odraslih na osobu i sredine u kojoj se ona oblikuje. Riječ je o procesu u kojem se ljudske psiho-somatske sposobnosti razvijaju i usavršuju, sazđani opažaju osjetilnim putem oblikuju, približe određuju, upotpunjuju i organiziraju s ostalim tjelesnim fenomenima. Odgoj je sastavni dio određenog svjetonazora i upravo preko njega dolazi do izražaja sama bit, smisao i značenje pogleda na svijet, cjelovito odnosno jednostrano promatranje svijeta, podrijetlo i svrha svijeta kao i čovjekov odnos prema svijetu i njegovu Tvorcu.

U povijesti ljudskog roda dva su osnovna polazišta posebno došla do izražaja u poimanju svijeta i čovjeka, koja su bitno utjecala na ljudski odgoj, na izgradnju svijeta i ustrojstvo ljudskog društva. Prvo, materijalističko-monističko polazište koje su zagovarali filozofi Prirode, Jednoga, čiji je začetnik Parmenid, prema kojemu ne postoji bilo kakav stvoritelj svijeta ili bilo što drugo izvan ovoga svijeta, prema kojemu svijet nije stvoren nego vječan, a čovjek dio svijeta dostatan sâm sebi. Drugo, hebrejsko kršćansko-monoteističko, prema kojemu je Bog stvorio sve, i svijet i čovjeka, prema kojemu je čovjek upućen na Boga Stvoritelja, o njemu bitno

ovisan i nezamisliv sâm po sebi, i zato dužan Boga štovati i slaviti. Svaki od ovih svjetonazora nastoji protumačiti i opravdati utemeljenost, ispravnost i vrijednost svog polazišta i u tom pravcu pridobiti i odgojiti što veći broj istomišljenikâ, a to znači da je odgoj bitno povezan s određenim svjetonazorom.

Očito je da su ta dva svjetonazora bitno različita i u suprotnosti jedan s drugim s obzirom na tumačenje podrijetla, smisla i svrhe svijeta, s obzirom na ustrojstvo i održavanje svijeta, s obzirom na podrijetlo, smisao i svrhu postojanja ljudskog bića. Potpuno suprotno monističkom poimanju svijeta, prema hebrejsko-kršćanskom učenju Bog je radikalno drukčiji od svijeta, svijet ne potječe od božanske supstancije i njegovo nastajanje nije istobitno s božanskim radanjem. Bog je stvorio svijet svojom mudrošću i u njemu je nazočan na imanentan način, održava ga svojom stvarateljskom mudrošću i ne poistovjećuje se s njim. Za razliku od monističkog polazišta, prema kojemu su svijet i čitava Priroda opskrbljeni psihozom i oživljeni sami od sebe iznutra, monoteističko hebrejsko-kršćansko kaže da stvaralačka Božja misao djeluje u svijetu, Prirodi, ali ona nije misao (logos) svijeta, Prirode, nego misao Bića koje nije svijet, Bića koje misleći stvara svijet.¹

U ovoj studiji u prvom redu pozabavit ćemo se odgojem u kršćanskom svjetonazoru, značenjem i važnošću odgoja u razvoju ljudskog bića, nužnosti odgoja za cjelovitu izgradnju i zrelost ljudske osobe u odnosu prema Bogu, po uzoru na Isusa Krista, savršenog čovjeka i pravoga Boga. Imajući u vidu kršćansko učenje prema kojemu je Bog, apsolutno slobodno i razumno biće, stvorio čovjeka na svoju sliku, kršćanski odgoj nužno uključuje potpunu slobodu ljudskog bića da slobodno i na njemu svojstven način razvije i izgradi u sebi do savršenstva njegovu sliku. U tom smislu kršćanski je odgoj nezamisliv bez poštovanja slobode ljudskog bića. Međutim ovdje ostaje otvoreno pitanje riječi slobode, tj. koji je smisao i svrha ljudske slobode te koliko je čovjek sposoban biti slobodan; koliko je čovjek svjestan svoje slobode, tog najvišeg dara koji mu je Bog dao; uzvišenosti i predanosti, ako se ispravno služi slobodom u donošenju vlastitih odlukâ, ali i ponižavanja i muke, ako se neodgovorno ponaša i zloupotrijebi svoju slobodu?

I. Kršćanski pogled na svijet i čovjeka

U pastoralnoj Konstituciji »Gaudium et Spes« o Crkvi u suvremenom svijetu II. vatikanski sabor upravlja svoju riječ svim ljudima ističući izričito da je svijet sazdan i uzdržavan Stvoriteljevom ljubavlju, da je dospio u

1 Cl. TRESMONTANR, *Les problèmes de l'athéisme*, Paris 1972, str. 15-18.

ropstvo grijeha svojom krivnjom, padom prvih ljudi, te da ga je raspeti i uskrsnuti Krist, slomivši moć Zloga, oslobodio kako bi se prema Božjem planu preobrazio i došao do svoje potpunosti.² U središte pozornosti Sabor stavlja čovjeka kao nešto jedinstveno i neponovljivo, kao jedno i cjelovito biće, s tijelom i dušom, srcem i savješću, razumom i voljom; priznaje čovjekov poziv na nadnaravni život i tvrdi da je u ljudskom biću položena neka božanska klica.³

Suočen s neusklađenošću svijeta i podvojenosti čovjeka Sabor posebno upozoruje na njihove uzroke. Na prvome mjestu upozoruje na neuravnoteženost modernog svijeta koja nastaje zbog nesklada između suvremenog i praktičnog uma i teoretskog mišljenja koji čovjek ne uspijeva svladati; zbog neusklađenosti brige za praktičnim uspjehom i zahtjevâ moralne svijesti; zbog neusklađenosti kulturnih uvjeta života i preduvjeta za osobno mišljenje i razmišljanje. S obzirom na nepovjerenje i nesnošljivost među ljudima, sukobe i iskušenja, čiji je čovjek istodobno i uzrok i žrtva, Sabor upozoruje i na loše okolnosti koje tome pridonose: »U obitelji napetosti niču ili pod pritiskom demografskih, ekonomskih i socijalnih prilika ili zbog sukoba između starih i novih društvenih odnosa između muškarca i žene. Velika trvenja nastaju također između rasâ, štoviše između različitih slojeva u društvu, između naroda u izobilju i onih koji su slabi i trpe oskudicu; konačno između međunarodnih ustanova koje su nastale iz težnje naroda za mirom i propagandne nametljivosti vlastite ideologije ili kolektivnih egoizama unutar nacijâ i drugih grupâ.«⁴

Uzroke neuravnoteženosti, podvojenosti valja ponajprije tražiti u čovjeku samom, u ljudskom srcu koje je razdijeljeno u sebi: »S jedne strane kao stvorenje iskustveno doživljava svoju višestruku ograničenost, a s druge se osjeća neograničenim u svojim željama i pozvanim na viši život. I dok ga privlače mnoge stvari, neprestano je prisiljen među njima birati i nekih se odricati. Štoviše, kako je slab i grešnik, nerijetko čini ono što neće, a što bi htio, ne čini. Prema tome, čovjeka muči podijeljenost u njemu samom, a odatle se rađaju tako brojni razdori u društvu. Mnoge, dakako, život u praktičnom materijalizmu odvraća da ne vide jasno dramatičnost tog stanja, a mnoge barem bijeda sprečava da o tom stanju razmišljaju. Mnogi misle da će naći smirenje u kojem od raznolikih tumačenja svijeta koja se iznose. Neki od samog ljudskog napora očekuju istinsko i potpuno oslobođenje čovječanstva te su uvjereni da će buduće čovjekovo kraljevanje na zemlji ispuniti sve želje njegovih srca. Ima i takvih koji, zdvajajući nad time da život nema smisla, hvale smionost onih koji

2 Pastoralna konstitucija »Gaudium et Spes« o Crkvi u suvremenom svijetu, u: II. vatikanski koncil. Dokumenti (latinski i hrvatski), KS, Zagreb 1970, usp. str. 621.

3 Isto, str. 623.

4 Isto, str. 629.

se, držeći da ljudska egzistencija po samoj sebi i nema nikakva značenja, trude da joj sve značenje dadu iz svog vlastitog genija. Uza sve to pred suvremenim razvojem svijeta danomice su sve brojniji oni koji ili samo postavljaju ili s novom oštrinom osjećaju najtemeljitija pitanja: Što je čovjek? Koji je smisao patnje, zla, smrti, što i nadalje traje premda je ostvaren ovolik napredak? Čemu te pobjede koje su postignute uz tako visoku cijenu? Što čovjek može društvu dati a što može od njega očekivati? Što će biti poslije ovoga zemaljskog života?«⁵

Crkva vidi rješenje u Isusu Kristu koji je »slika Boga nevidljivoga, Prvorodenac svakog stvorenja, da osvjetli misterij čovjeka i da surađuje u iznalaženju rješenja za goruća pitanja našeg vremena.«⁶

1. Dostojanstvo ljudske osobe

U prvoj glavi prvoga dijela, pod naslovom »Dostojanstvo ljudske osobe«, Pastoralna Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu – »Gaudium et spes« – utvrđuje isto uvjerenje vjernika i nevjernika prema kojemu sve na zemlji treba biti uređeno prema čovjeku kao svom središtu i vrhuncu. Međutim čovjek u svijetu promatran neovisno o Bogu, svom Stvoritelju, uvijek je u opasnosti da pogrešno shvati svoju veličinu i dostojanstvo, svoju ulogu i mjesto u svijetu, što povijest ljudskog roda uvijek iznova zorno pokazuje. Tako je čovjek »o sebi izrekao i izriče mnoga mišljenja, različita, pa i suprotna, u kojima se često ili toliko uzvisuje da sebe smatra apsolutnim mjerilom ili se snizuje do očaja, odakle je tjeskoban i smeten.«⁷ Upravo stog razloga kršćanski svjetonazor ima golemo značenje za čovječanstvo. Crkva je jedina koja može dati pravi odgovor na pitanje o položaju čovjeka u svijetu, protumačiti njegove slabosti i objasniti u čemu je njegovo dostojanstvo i poziv. Pozivajući se na svetopisamske izvore Crkva uči da je čovjek stvoren na sliku Božju; da je sposoban spoznati i ljubiti svog Stvoritelja i svoga bližnjega; da ga je Bog postavio za gospodara nad svim zemaljskim stvorenjima, da nad njima vlada, upravlja i s njima se služi i na taj način slavi Boga; da Bog nije stvorio čovjeka sama nego da je od početka muško i žensko stvorio (Post 1,27), a to znači da je čovjek po svojoj naravi društveno biće te da bez zajedništva s drugima nije sposoban ni živjeti ni razvijati svoje sposobnosti kao razumno i slobodno biće. Međutim, jedno je »biti u mogućnosti«, a drugo uistinu ostvariti svoje mogućnosti, jer činjenice govore da ima i onih koji spoznaju i ljube Boga, ali isto tako ima i onih koji se ponašaju sasvim suprotno. Unatoč Božjoj dosljednosti da jednom darovanu slobodu čovjeku ne uskraćuje,

5 Isto, str. 631-633.

6 Isto, str. 633.

7 Isto, str. 635.

jer bi to njemu inače bilo protuslovno; unatoč logici zdravoga razuma da čovjek kao slobodno biće može slobodno odlučivati velika je blagodat i kušnja za čovjeka. Bez pouzdanja u Boga, apsolutno slobodno biće, čovjek je u neprestanoj opasnosti da zloupotrijebi svoju slobodu i da je na taj način izgubi.

Tako je čovjek od samog početka pod utjecajem Zloga zlorabio svoju slobodu, ustajući protiv Boga, želeći da svoj cilj postigne sâm bez Boga i ne iskazujući mu nikakvu zahvalnost, nego klanjajući se i štujući stvorenje umjesto Stvoritelja. Upravo radi toga što čovjek nije htio priznati Boga kao svoje počelo, poremetio je dužno usmjerenje prema svom posljednjem cilju i ujedno sav sklad sa samim sobom, s drugim ljudima i svim stvorenjima.⁸

Sve nam govori kako je čovjek podijeljen u samom sebi i kako su posljedice te podijeljenosti neizbježne o čemu trajno svjedoči dramatična borba između dobra i zla, svjetla i tame, te da je čovjek nesposoban sam suzbiti nasrtaje zla bez pomoći izvana. Unatoč podijeljenosti u sebi, neosporivo je da je čovjek tijelom i dušom jedno biće te da mu nije dopušteno prezirati tjelesni život; naprotiv, dužan je svoje tijelo smatrati dobrim i vrijednim poštovanja jer je od Boga stvoreno i određeno da uskrsne u posljednji dan.⁹ Iznevjerivši se Božjoj zapovijedi, čovjek je narušio sklad između duha i tijela. Prije pada čovjek je, po učenju Crkve, bio u stanju milosti, u dobrom odnosu s Bogom, što znači da ima mogućnost ponovo uspostaviti dobar odnos s Bogom, što će Krist, novi Adam i učiniti, svojom potpunom vjernošću svom Ocu, dragovoljno prihvaćajući njegovu volju svojom ljudskom voljom.

Na temelju maloprije rečenog može se zaključiti da svoje pravo dostojanstvo čovjek duguje Bogu, svome Stvoritelju i da ga može očuvati samo u zajedništvu s njim, odnosno izgubiti svojom krivnjom, udaljujući se od njega i ne prihvaćajući Božji zakon koji otkriva u dubini svoga bića. Zahvaljujući glasu savjesti koji ga uvijek pozivlje da ljubi i čini dobro a izbjegava zlo, koji jasno odzvanja u intimnosti njegova srca, čovjek je u mogućnosti razabrati što je dobro a što zlo; on je potpuno slobodan opredijeliti se za jedno od njih. Učenje Crkve u tome je nedvosmisleno: »Čovjek naime ima u srcu zakon što mu ga je Bog upisao. U pokoravanju tom zakonu jest isto čovjekovo dostojanstvo i po tom zakonu će mu se suditi. Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, gdje je on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovoj nutrini.«¹⁰

8 Isto, str. 636.

9 Isto, str. 637.

10 Isto, str. 639.

II. KRŠĆANSKA INSPIRACIJA I OBZOR ODGOJA

I. Odgoj u razvoju ljudskog bića

Svojim dolaskom na svijet ljudsko je biće u početku najnesposobnije za život između svih drugih bića, ali zato u sebi krije goleme sposobnosti prijeko potrebne za život. Sve do svoje punoljetnosti ljudsko je biće ovisno o sredini u kojoj raste i razvija svoje tjelesne i psihičke sposobnosti; ono je u pravom smislu uvjetovano sredinom i svjetonazorom ljudi s kojima dijeli život. Tek nakon punoljetnosti čovjek je u mogućnosti upoznati različite svjetonazore, druge poglede na život i svijet, ali, budući da je djelomično već poprimio određeni svjetonazor, više nije kadar potpuno usvojiti bilo koji drugi bez obzira na njegovu dobru ili lošu stranu. No, činjenice ipak govore da se ljudi mijenjaju i nabolje i nagore, barem kako se to može zapaziti iz njihova ponašanja, o čemu najbolje svjedoče najnoviji krvavi sukobi među ljudima na ovim našim prostorima, takvo gaženje ljudskog dostojanstva i zatiranje slobode pojedinca i čitavoga naroda toliko je snažno i stvarno da se s pravom može sumnjati u čovjeka kao razumno i slobodno biće. Ono što se zbiva u dubini njegova bića, u dubini njegove duše, zna samo onaj koji ga je saznao, a psihologija uspijeva nazreti samo neke od uzroka u svim tim bitnim zaokretima u ponašanju ljudi.

S obzirom na ulogu i zadaću odgojitelja, valja imati na umu da redovito svaki odgojitelj ima određeni uzor prema kojemu odgaja i koji bi želio ostvariti u odgajaniku. Otud različita shvaćanja i pristupi u odgajanju ljudi: pozitivistički, mehanistički, humanistički, religiozni, već prema tome čemu ljudi daju prednost i važnost u životu. Međutim, čovjek nije takvo biće koje bi moglo doći do svog savršenstva na temelju svog psiho-fizičkog djelovanja i djelovanja svojih sposobnosti. Pedagogija nije autonomna nego ona teži za temeljnim usmjerenjem. Cilj čovjeka nije njegovo unutar svjetsko ostvarenje, jer čovjek je stvoren da Boga susretne i da se učinak tog susreta odrazi u njegovu oblikovanju. Čovjek je po naravi biće otvoreno prema svijetu, prema spoznaji svijeta i jedino tako čovjek je u mogućnosti spoznati i ostvariti sebe. Svako zatvaranje u sebe onemogućuje mu uvid u svijet i vlastito ostvarenje, jer postajanje čovjeka uopće ne pripada antropološkim mogućnostima ovostranosti.¹¹ To ne znači da je nevažan razvoj naravnih vrлина čovjeka. Sve to govori da odgajanjem nije moguće odgojiti nijednog »gotovog« čovjeka te da se ostvarenje odnosno dovršenje čovjeka u ovom obliku postojanja ne može nikad potpuno postići. Ovdje savršenstva nema; postoji samo težnja za njim; u ovoze-

11 Th. KAMPMANN, *Religionspädagogik und Katechetik heute*, in: *Katechetische Blätter* 83 (1958), 97-104; 145-149; 193-199, usp. str. 103.

maljskom životu ono je nedostiživo; ono je zapravo eshatološka nada neprestano prisutna u ljudskom životu.¹²

U teološkom pogledu ljudsko biće je moguće ispravno odrediti jedino u odnosu prema Bogu. U tom smislu može se reći da bitno obilježje čovjeka nije duhovnost ili njegova stvaralačka sposobnost, nego po Objavi djelomično dana spoznaja da je čovjek stvoren na sliku Božju (Post 1,26; 5,1; 9,6) i da upravo iz tog proizlazi njegovo dostojanstvo. Jer Bog ga je stvorio i osposobio da kao Božji namjesnik preuzme vodeću ulogu u svijetu i da u tom bude Božji sudionik (partner). Taj odnos između čovjeka i Boga, posebno razgovor čovjeka s Bogom, bitno utječe na čovjeka i na poseban način ga određuje; moglo bi se čak reći tvori. Jedino je tako jasno ono što je Bog čovjeku dao i zbog čega ga je stvorio sebi slična.¹³

U odgoju mladih potrebno je svratiti pozornost na dar ljudskog govora, ljudske riječi kojom čovjek sebe izražava i drugom priopćuje. Jedna od osnovnih zadaća odgojitelja trebala bi zapravo biti u pomaganju mladom čovjeku da shvati važnost njegova razgovora s Bogom, jer samo tako može spoznati svoj životni položaj kao poziv i smoći snage preuzeti zadaće svoga života u odgovornosti pred Bogom. Božja riječ je stvaralačka; ona je uvijek odraz biti – »reče i bi« – takva bi trebala biti i ljudska riječ, odraz nečega a ne prazna riječ bez ikakva sadržaja i smisla. Naravne sposobnosti čovjeka koje dolaze do izražaja u susretu s drugim ljudima također su važne za susret s Bogom. Jer stupiti u osobni odnos s Apsolutnim može se jedino kao osoba, tvrdi M. Buber u svom govoru o odgoju.¹⁴

2. *Odgoj u kršćanskoj perspektivi*

Na samom početku valja istaknuti da se kršćaninom ne postaje odgojem odnosno upoznavanjem ljudskog bića sa sadržajem kršćanske vjere, ali, to nipošto ne znači da je nevažno poznavanje kršćanske vjere i odgajanje mladih u njezinom ozračju. Živa djelotvorna vjera odraslih pretpostavlja vlastitu odluku jednog takvog življenja. Dvostruka je zadaća kršćanskog odgoja: s jedne strane, on treba pripremiti i omogućiti vjeru, s druge strane, on se treba brinuti za rast, produbljenje i osnaženje vjere. Pravi prijelaz k vjeri izmiče našem zahvatu, jer vjera ima tajanstveno obilježje i ona pripada u red milosti.

Imajući na umu da je vjera dar i da ne može biti cilj odgoja, jer se ostvaruje, događa, vrši odlukom pojedinca, i polazeći od činjenice da je nasljedovanje Krista djelo vjerovanja, a ne posljedica odgojnog utjecaja, s

12 R. GUARDINI, *Grundlegung der Bildungslehre*, Würzburg 1953, str. 35.

13 O. BETZ, *Erziehung*, in: *Handbuch theologischer Grundbegriffe*, Kösel Verlag München 1962, str. 319-327, usp. str. 322.

14 M. BUBER, *Reden über Erziehung*, Heidelberg² 1956, str. 76.

pravom se postavlja pitanje smisla odgoja unutar kršćanstva. Odgoj pripravlja prije svega na cjelovitost osobe, na njezinu naravnu i nadnaravnu dimenziju, na njezinu nedovršenost. Upoznavanje čovjeka s vjerskim sadržajem i njegovo uvođenje u vjerske obrede i čine, sve to pomaže čovjeku da osobno vjeruje u Boga, iskazuje mu dužno poštovanje te da doživi Boga, poput Abrahama, kao onog koji govori, djeluje i pozivlje čovjeka iz njegove »navezanosti« na sebe samog, na prostor, mjesto i narod, pripoćuje mu svoju volju, pokazuje mu cilj i pristup u budućnost; jednom rijećju budi ga iz njegova sna, iz njegova zaborava i vraća ga ponovno k sebi da bi postao svjestan svog iskona.

Upoznavanje mladih s Bogom, s izvanrednim Božjim zahvatima u ljudskoj povijesti spasenja, omogućuje im shvatiti da je čovjekov život ophođenje s Bogom koji mu nudi spasenje i računa s njim. Sva ljudska povijest, ustvari, zasniva se na tom odnosu čovjeka i Boga. Valja imati na umu da se vjera na postiže upućivanjem u vjeronauk, nego da ona samo pripravlja i olakšava raspoloživost prema Bogu. Upravo zato odgojiteljima i vjeroućiteljima mora biti jasno da nemaju pravo raspolagati svojim odgajanicima, pogotovo valja im se čuvati da im ne nameću svoja uvjerenja da i oni prihvate vjeru u Boga. Zato je njihova odgovornost u odgoju velika i od njih se očekuje velika ozbiljnost u naviještanju Evandjelja, Božje a ne svoje mudrosti, kako to ističe sv. Pavao: »Da bezbroj učitelja imate u Kristu, ipak nemate mnogo otaca, jer vas ja Evandjeljem rodih u Kristu Isusu« (1 Kor 4,15). Zadaća vjeroućitelja se uspoređuje s očinskom dužnošću, kako to proizlazi iz Pavlova odnosa prema Galaćanima: »Dobro je da budete predmet ljubavi u dobroj stvari uvijek, a ne samo kad sam ja kod vas, djeco moja, koju ponovno s bolovima rađam dok se Krist ne oblikuje u vama« (Gal 4,18-19).

Odgojitelji u vjeri nisu samo učitelji koji posreduju određeno učenje, nego su više svjedoci vjere koji su iskusili nešto od stvarnosti Božje i od budućega kraljevstva; oni su više pratioci i vođe koji spoznaju osobnost povjerene im djece i koji im poravnavaju određeni dio puta. Oni bi trebali znati za granice svojih mogućnosti, prije svega znati da nikakav odgoj ne može spasiti čovjeka, da Bog želi obdariti ispunjenjem svakog pojedinca i da to može učiniti na razne načine. Ukratko, prvotna je zadaća odgoja da pomogne čovjeku naći sebe samog, svoju nedjeljivu i jedinstvenu osobnost; da je vrijedan i da kao pojedinac postoji pred Bogom u svu vječnost.¹⁵

15 K. RAHNER, *Der Erzieher. Der christliche Erzieher in Freiheit und Bindung*, in: *Sendung und Gnade*, Innsbruck³ 1961; usp. O. Betz, isto, str. 322-325.

3. *Smjernice odgoja u najnovijim dokumentima* II. *vatikanskog sabora*

Drugi vatikanski sabor izdao je Deklaraciju o kršćanskom odgoju, »Gravissimum educationis« u kojoj posebno ističe odgoj mladeži i trajno obrazovanje odraslih, te je tako proglasio i zajamčio osnovna prava ljudi na odgoj, posebno pravo djece i roditelja na »kršćanski odgoj«. S obzirom na opće pravo i njegov pojam, učenje Crkve o odgoju je jasno: »Svi ljudi, bilo kojeg porijekla, položaja i dobi, imaju na temelju dostojanstva svoje osobe neotuđivo pravo na odgoj koji odgovara njihovom životnom cilju, osobnoj sposobnosti, razlici spolova, i koji je prilagođen domovinskoj kulturi i predajama, te je ujedno otvoren za bratsko partnerstvo s drugim narodima radi promicanja pravoga jedinstva i mira na zemlji. Pravi odgoj ide za izgradnjom ljudske osobe u vidu njezine konačne svrhe i ujedno u vidu dobrobiti društva kojega je čovjek član i u čijim će funkcijama kao odrasli čovjek sudjelovati.«¹⁶

U tom smislu valja djecu i mladiće potpomagati »da skladno razvijaju svoje fizičke, moralne i intelektualne sposobnosti kako bi postepeno postigli savršeniji osjećaj odgovornosti da svoj život neprestanim naporom pravilno usavršuju i idu za pravom slobodom, hrabro i odlučno svladavajući zapreke.«¹⁷ Međutim, osim redovite pomoći odraslih u odgoju mladih, djeca i mladi imaju pravo na posebnu pomoć da bi ispravnom savješću mogli prosuđivati moralne vrednote i prihvatiti ih osobnom odlukom; imaju pravo da sve savršenije upoznaju i ljube Boga.¹⁸

Samim tim što su vjernici po krštenju postali »novo stvorenje« »preporadanjem iz vode i Duha Svetoga te se nazivaju i jesu sinovi Božji, imaju pravo na kršćanski odgoj«,¹⁹ koji se sastoji u tom da kršćani, dok se postupno upućuju u spoznaju tajne (misterija) spasenja, postaju svakim danom svjesniji dobra vjere koju su primili. Prvo, valja ih naučiti klanjati se Bogu Ocu u duhu i istini (Iv 4,23) i tako u bogoštovnom činu oblikovati njihov život po »novom čovjeku« (Isusu) u pravdi i istinskoj svetosti (Ef 4,22-24); izgrađivati ih u savršenog čovjeka, »do dobi Kristove punine« (Ef 4,13), kako bi pomogli u izgradnji Mističnog Tijela; treba ih učiti svjedočiti za nadu koja je u njima (1 Pt 3,15) i pomagati u kršćanskoj obnovi svijeta.

16 Deklaracija »Gravissimum educationis« o kršćanskom odgoju, u: II. vatikanski koncil. Dokumenti, isto, str. 361-380, usp. str. 363.

17 Isto.

18 Isto.

19 Isto.

4. *Odgovornost roditelja u odgoju djece*

Samim tim što daju život djeci roditelji imaju vrlo tešku obvezu da se za njih skrbe i da ih odgajaju; zato ih se smatra prvim povlaštenim odgojiteljima svoje djece, što znači da je njihova uloga u odgoju nenadomjestiva. U prvom redu oni su pozvani »da stvore takav obiteljski ambijent – prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima – koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju djece«. ²⁰ Obitelj je prva škola društvenih vrлина koje su potrebne svakom društvu. Stoga su kršćanske obitelji među prvima pozvane da odgajaju djecu od najranije dobi u vjeri koju su primili na krštenju, da Boga spoznaju i štuju, a bližnjega ljube kao sebe samoga. Prava kršćanska obitelj ima važno značenje za život i napredak Božjeg naroda i čitavog svijeta, jer u njoj djeca stječu prvo iskustvo o zdravoj ljudskoj zajednici i o Crkvi, jer po njoj potpuno ulaze u ljudsku zajednicu i u Božji narod.

Dužnost odgoja pripada Crkvi »ne samo zato što joj se kao određenoj zajednici ljudi mora priznati pravo na odgoj, nego prvenstveno zato što ima zadatak da svim ljudima navijesti put spasenja, da vjernicima priopćuje Kristov život i da trajno vodi brigu o tome da dođu do punine tog života«, tj. Crkva je dužna dati takav odgoj svojoj djeci da cijeli njihov život bude prožet Kristovim duhom i da svim ljudima pruži pomoć za izgradnju potpune ljudske osobe, za dobrobit ljudskog društva i za izgradnju humanijeg svijeta. ²¹

S obzirom na odgoj Crkva je dužna voditi brigu o svim prikladnim sredstvima, osobito o poučavanju vjere, o sredstvima koja pripadaju zajedničkoj baštini čovječanstva koja puno pomažu u izgradnji duha i u odgoju ljudi. U zajedničku baštinu čovječanstva pripadaju udruženja za kulturu duha i tijela, organizacije mladih, posebice razna učilišta koja obrađuju ljudska istraživanja i postignuća na svim područjima znanosti.

U odgoju ljudskog bića škola ima važnu i odlučnu ulogu, jer izgrađuje duhovne i intelektualne sposobnosti, osposobljuje za pravilno rasuđivanje, uvodi u kulturnu baštinu prošlih generacija, razvija smisao za ljudske vrijednosti i osposobljava za javni nastup. Škola je središte koje omogućuje uspostavljanje prijateljskih odnosa i osposobljava za bolje međusobno razumijevanje; škola je mjesto na kojem se okupljaju: obitelj, učitelji, predstavnici raznih ustanova i ureda koji promiču kulturni, građanski i vjerski život. Budućnost ljudskog društva uvelike ovisi o ustrojstvu privatnih i državnih škola.

Crkveno učiteljstvo upozoruje na dužnost i pravo roditelja da odgajaju djecu te na potpunu slobodu u izboru škole. Isto tako upozoruje na du-

20 Isto, str. 365.

21 Isto, str. 367.

žnost javnih vlasti da štite i brane slobodu građana; da omogućće svim građanima odgovarajuće sudjelovanje u kulturi kako bi se odlučno spremili za obavljanje svojih građanskih dužnosti i pravâ. »Država treba štiti pravo djece na doličan odgoj, bdjeti nad sposobnošću učitelja i kvalitetom studija«; voditi brigu o zdravlju učenika te općenito promicati sav prosvjetni rad, vodeći brigu o načelu supsidarnosti; država ne smije imati monopol na škole, pogotovo ako se protivi naravnim pravima ljudske osobe, napretku i širenju kulture, miroljubivoj zajednici građana i pluralizmu koji postoji u mnogim državama.²²

S obzirom na moralni i religiozni odgoj u školama, Crkva je pozvana da bude prisutna svojom ljubavlju među onima koji se odgajaju u nekato­ličkim školama, ako želi svjesno obavljati svoju odgovornu dužnost i poslanje u svijetu, tj. »bdjeti nad moralnim i vjerskim odgojem sve svoje djece«. ²³ Međutim kad je riječ o katoličkim školama, Crkva ima zadaću da u školskoj zajednici stvara ozračje koje je prožeto duhom evanđeoske slobode; dužna je pomoći mladim ljudima u izgradnji njihove osobnosti da rastu u duhu »novog stvorenja« što su postali krštenjem. Zadaća je Crkve da usmjeruje cijelu ljudsku kulturu prema poruci spasenja, da svjetlom vjere obasjava nove spoznaje o svijetu, životu i čovjeku, što znači da mora biti upućena u sve prirodne znanosti, poznavati suvremene metode odgoja, biti povezana trajnom ljubavlju s učenicima, prožeta apostolskim duhom, svjedočiti životom i učenjem za jednog Učitelja Krista.²⁴

III. SLOBODA – BITNO OBILJEŽJE LJUDSKOG BIĆA

Sloboda je bitno obilježje ljudskog bića ne samo prema grčkoj filozofiji, kako je to posebno isticao Aristotel, nego i prema kršćanskom učenju, jer je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, obdarivši ga razumom i slobodom. Pastoralna Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu to izričito potvrđuje: »Prava sloboda je, naprotiv, izuzetan znak Božje slike u čovjeku. Bog je naime htio čovjeka 'dati u ruke vlastite odluke' tako da sâm od sebe traži svoga Stvoritelja i da slobodno prijanjajući uza nj dođe do potpuna i blažena savršenstva. Dostojanstvo čovjeka zahtijeva, dakle, da radi po svjesnom i slobodnom izboru, to jest potaknut i vođen osobnim uvjerenjem, a ne po unutarnjem slijepom nagonu ili po čisto vanjskom pritisku. Do takva dostojanstva čovjek dolazi kada, oslobađajući se svakog robovanja strastima, ide za svojim ciljem odabirući u slobodi dobro te svojom umjesnošću i zdušnošću nastoji sebi pribaviti prikladna sredstva. Čovjekova sloboda, ranjena grijehom, može to usmjerenje prema Bogu učini-

22 Isto, str. 369.

23 Isto.

24 Isto, str. 371.

ti potpuno djelotvornim samo uz pomoć milosti Božje. Svatko će pak morati pred Božjim sudom položiti račun o svome životu, za sve što je učinio dobra ili zla.«²⁵

Međutim uistinu je čudno, čak zapanjujuće nerazumno ljudsko ponašanje s obzirom na gaženje ljudskih prava i slobode upravo samog čovjeka, što je u svakom pogledu neprimjereno čovjeku kao razumnom i slobodnom biću. Kako to objasniti? Zlouporabom svoje slobode, prekorračivanjem svojih granica u želji da postigne nemoguće, neovisno o Bogu svom Stvoritelju, apsolutnu slobodu i blaženstvo, čovjek je dospio u bezizlaznu situaciju i doveo u pitanje ne samo svoju opstojnost i slobodu, nego i drugih bića njemu sličnih. Suočivši se sa smrću čovjek je napokon spoznao da mu spasenje može doći jedino od Boga, apsolutnog gospodara svega što postoji; međutim, unatoč svemu čovjek je slobodan prihvatiti ili odbiti Božju ponudu spasenja. Zato Crkva, poučena božanskom Objavom, neprestano upozoruje da je Bog stvorio čovjeka za »blaženi cilj s onu stranu zemaljske bijede«, te da postizanje tog cilja ovisi o čovjekovoj slobodnoj volji.²⁶

Tajnu čovjeka kršćanstvo pokušava riješiti još većom tajnom, Bogom, njegovim Stvoriteljem: »Misterij čovjeka postaje doista jasan jedino u misteriju utjelovljene Riječi. Adam, prvi čovjek, bio je naime, slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina. Krist, novi Adam, objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samom te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva«,²⁷ koji može biti samo jedan: »božanski«. ²⁸ Polazeći od tvrdnje da je čovjek stvoren na sliku Božju, Sabor naglašava poštovanje svake osobe: »Svatko mora smatrati svog bližnjega, ne izuzevši nikoga, kao 'drugoga samoga sebe' u prvom redu vodeći brigu o njegovom životu i o sredstvima koja su mu potrebna za dostojan život.«²⁹ Nedvojbeno je da se kršćansko učenje odnosi na konkretan život ljudi, zagovara dostojanstvo i slobodu svakog ljudskog bića, prema Kristovim riječima: »Meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće« (Mt 25,40).³⁰

Bog se protivi svakom nepoštovanju ljudske slobode i uništavanju ljudskog života: »Povrh toga sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevoljno samoubojstvo; sve što povređuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile; sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, samovoljna hapšenja, depor-

25 Pastoralna konstitucija »Gaudium et Spes«, nav. dj., str. 639-641.

26 Isto, str. 641-647.

27 Isto, str. 647.

28 Isto, str. 649.

29 Isto, str. 655.

30 Isto.

tacije, ropstvo, prostitucije, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim nedostojni uvjeti rada, gdje se s radnicima ne postupa kao sa slobodnim i odgovornim osobama, nego kao s prostim sredstvima zarade: svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevom čašću.³¹

Uzroke takvog neljudskog ponašanja valja tražiti u samom čovjeku. Čini se da sve ovisi u prvom redu o slobodnoj ljudskoj volji koja je uvjetovana raznim okolnostima, ponajviše mentalitetom ljudi koji sve smatraju relativnim i koji se prema životu odnose neodgovorno. Kršćanski nazor koji promatra čovjeka u njegovoj naravnoj i nadnaravnoj dimenziji, ističući posebno njegov božanski poziv i njegovo konačno nadnaravno određenje koje je moguće ostvariti vjerom, pouzdanjem i ljubavlju prema Bogu, jedini je svjetonazor koji cjelovito promatra ljudsko biće, poštuje njegovu vrijednost, slobodu i dostojanstvo i, što je najvažnije, jamči mu vječni život.

1. Odgovorna sloboda i odgoj

Mogli bismo reći da nema prave slobode bez odgoja, ni odgoja bez odgovorne slobode. Poštujući ljudsku slobodu Bog je dopustio čovjeku da on sâm odlučuje o svojoj sudbini i tako mu omogućuje da bude slobodan ili da izgubi slobodu svojom vlastitom krivnjom i postane robom ovozemaljskih sila, neučinkovite zakonitosti, grijeha, premda je čitavim svojim bićem usmjeren slobodi. No ubrzo se pokazalo da čovjek pravu slobodu može postići samo ako se čitavim svojim bićem preda i povjeri Bogu koji po svojoj milosti dariva »novi život«, koja je jedina sposobna suobličiti čovjeka Kristu, kako kaže sv. Pavao u poslanici Rimljanima (Rim 6,4).³² Suobličiti se Kristu znači biti rođen »odozgo« po milosti Božjoj u kojoj treba rasti. Da bi se to ostvarilo, potrebna je ljubav, jer jedino tako čovjek može biti prihvaćen u svojoj posebnosti; potrebna je smjernost, jer je u čovjeku skrivena tajanstvenost koja se čuva poniznim služenjem i postaje tako središtem čovjeka samog; potrebna je nada kako bi mogao doći do svijetla u svojim zamršenostima i nejasnoćama; potreban mu je netko tko će ga sigurno voditi kroz život; potreban mu je dobri Otac koji je vjeran u svim svojim obećanjima. To je upravo osnovnim razlogom da se djeca samo u nazočnosti svojih roditelja mogu bezbrižno igrati i slobodno ponašati. U odgoju djece i mladih trebalo bi upravo na to svratiti pozornost, ako ih se želi odgojiti i naučiti da dostojanstveno i slobodno žive život po

31 Isto, str. 655.

32 O. BETZ, isto, str. 325.

uzoru na svog Stvoritelja.³³ Isto tako valja imati na umu da odgoj zahtijeva potpunu angažiranost čitave osobe, jer ljudski rod počimlje svake sekunde, kako to lijepo reče M. Buber.³⁴

Imajući u vidu pojam slobode u svijesti suvremenog čovjeka, valja reći da su sloboda i pravednost temeljne vrijednosti u opstojanju pojedinca i društva, barem načelno govoreći. Koliko je čovjek slobodan izlazi na vidjelo iz samog njegova ponašanja i načina življenja ljudske slobode. Očito je da je sloboda nešto za čim uvijek treba težiti, nešto na čemu neprestano treba raditi; nešto što se postiže i opstoji stalnim ostvarivanjem. Sloboda je vrijednost koja dolazi do izražaja kroz nastajanje; ona je oslobađanje od nečega (raznih mehanizama i čimbenika izvana koji uvjetuju slobodu); ona je uvijek u nečemu (ona se utjelovljuje i poistovjećuje donekle s istinom, ljepotom i dobrotom); ona je uvijek za nešto (zalaganje za ostvarenje svih ljudskih vrijednosti).³⁵ Zato se ljudska sloboda nikad ne pokazuje u svojoj dovršenosti, nego je u biti uvijek ograničena o čem najbolje svjedoči povijest civilizacija. Za razliku od grčkog poimanja slobode, prema kojem se sloboda ograničavala samo na određeni stalež (slobodni građani i robovi), i onog rimskog svijeta koji je isticao u načelu i perspektivi oblike pravne sigurnosti slobode, kršćansko je stajalište, naprotiv, isticalo da se sloboda odnosi na sve ljude, jer je svaki čovjek pozvan od Boga na slobodu: »Nema tu više ni Židova ni Grka; nema više ni roba ni slobodnjaka; nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu« (Gal 3,28).

Sloboda je neodvojiva od samog ljudskog opstojanja; upravo ga ona tvori i nalazi se u dubini ljudskog bića; ona ga oraspoložuje za slušanje Božje riječi, Božjeg poziva, za najvišu slobodu vjere za koju ga je Krist osposobio (Gal 5,1). Vjera ne stvara slobodu, ona je pretpostavlja s obzirom na prihvaćanje odnosno neprihvatanje vjere u Boga. Ovdje valja pripomenuti da je čovjek više slobodan kad ostaje vjeran Bogu, njegovim zakonima i propisima (zapovijedima), nego kad se oslanja samo na svoje vlastite sile i uredbe. Svojim shvaćanjem odnosa između grijeha i milosti, kršćanstvo je uvelo u ljudsku slobodu dinamizam volje čak u njezinim mogućim suprotstavljanjima. Tako je u sukobu, tipično srednjovjekovnom, između racionalizma i voluntarizma, malo po malo došlo do izražaja u suvremenoj duhovnosti dramatično i u određenom smislu tragično viđenje slobode. Na personalističko viđenje slobode pozornost su svratili egzistencijalistički, spiritualistički i fenomenalistički filozofski pravci. Posebno je istaknuta uloga pjeđinca, osobe u odnosu prema mnoštvu, prema Bogu.

33 Isto, str. 326-327.

34 M. BUBER, isto, str. 12.

35 G. CAMPANINI, *Liberté chrétienne*, u: Dictionnaire de la vie spirituelle, Cerf, Paris 1983, str. 623-631, usp. str. 623.

Tako je za S. Kierkegaarda sloboda ono što je vlastito čovjeku: on sam («soi-même»); ono što omogućuje čovjeku da postane ono što jest, ali na temelju izbora koji se ima neprestano obnavljati, jer je čovjek svakog trenutka pozvan da izabere sebe samog, da se odluči za sebe, da postane to što postaje, to što jest.³⁶ Za E. Mouniera, to je osoba koja se oslobađa, koja postaje slobodnom tek kad je izabrala biti slobodna; čovjek ne zna što je to gotova, dana, konačna sloboda. Jedino vlastito iskustvo slobode čovjeku je jamstvo da je on slobodan.³⁷ Zato se, po mišljenju J. Maritaina, i zahtijeva od čovjeka da postane u svom djelovanju ono što on metafizički jest: slobodna osoba.³⁸ Kršćansko poimanje slobode je utemeljeno i filozofski i antropološki; vjera osvjetljuje slobodu i sama je po slobodi osvjetljena; čovjek je slobodan izabrati slobodu, postajati slobodnim, biti slobodan, opredijeliti se za slobodu. Bez prethodnog izbora slobode, bez duboke intuicije da čovjek živi i djeluje u slobodi, čak ako je ona i uvjetovana, nikad potpuno posjedovana, ljudska je sloboda lišena svog temelja.³⁹

2. Vjerska sloboda u svjetlu Objave

Vjerska sloboda ima svoje granice kao što ih ima općenito ljudska sloboda. U ostvarivanju svake slobode valja paziti na moralno načelo osobne i društvene odgovornosti, te sa svima postupati po pravdi i čovječnosti.⁴⁰ Zato Sabor i upozoruje da ljude treba odgajati za odgovornu slobodu: »Stoga ovaj Vatikanski sabor potiče sve, osobito one koji se brinu za odgoj drugih, da nastoje odgojiti ljude koji će, podlažući se moralnom redu, slušati zakonitu vlast i kojima će na srcu biti istinska sloboda; ljude naime koji će vlastitim sudom prosuđivati stvari u svjetlu istine, svoja djelovanja obavljati s osjećajem odgovornosti i nastojati da slijede što god je istinito i pravo, rado surađujući s drugima.«⁴¹

Kršćansko učenje o slobodi ima korijene u božanskoj objavi, jer ona govori o dostojanstvu ljudske osobe i pokazuje koliko je Krist cijeniio ljudsku slobodu usklađujući svoju ljudsku volju s voljom nebeskog Oca.⁴² Po katoličkom učenju ljudski čin vjere mora biti slobodan i dragovoljan i stoga se nikoga ne smije siliti da prihvati vjeru protiv njegove volje. Čin vjere je po svojoj naravi dragovoljan i čovjeku vlastiti, jer ga je Bog stvo-

36 S. KIERKEGAARD, *L'Alternative*, in: *Oeuvres complètes*, t. III, Paris 1970; usp. *Dictionnaire de la vie spirituelle*, str. 624.

37 E. MOUNIER, *Le Personalisme*, in: *Ouvres*, t. III, Paris 1962, str. 477.

38 J. MARITAIN, *Du régime temporel et de la liberté*, Paris 1933.

39 *Dictionnaire de la vie spirituelle*, isto, str. 624.

40 *Deklaracija »Dignitatis Humanae« o vjerskoj slobodi*, u II. vatikanski koncil. Dokumenti, nav. dj., 469-489, usp. str. 477.

41 Isto, str. 479.

rio slobodnim za slobodu. Čovjek, otkupljen po Kristu Spasitelju, pozvan po Isusu da postane dijete Božje, može prionuti uz Boga koji se objavljuje samo ako je, poučen od Oca, razumno i slobodno poslušan i vjeran Bogu. Budući da Bog daje čovjeku na volju da ga slobodno prizna i prihvati, svaka vrsta pritiska izvana, od ljudi mora biti isključena. Bog doduše poziva ljude da mu služe u duhu i istini i taj ih poziv veže u savjesti, ali ih ne sili. Naime, Bog uzima u obzir ljudsko dostojanstvo osobe koju je sâm stvorio i koja mora biti vođena vlastitom odlukom za uživanjem slobode. Ljudsko dostojanstvo i sloboda došli su do punog izražaja u Isusu Kristu, u kojemu je Bog savršeno očitovao sebe i svoje putove.⁴³

Među shvaćanjima koja priznaju slobodu čovjeka i njegovu odgovornost ne samo spram sebi samom i drugima nego i spram Bogu postoje razlike s obzirom na vrijednost, protežnost, naglašenost i strukturu. Kršćansko shvaćanje obuhvaća i odnos različitih viđenja i perspektiva koja kriju u sebi i neke protuslovnosti kao što su, primjerice, »samodostatnost čovjeka« i nužnost Božje milosti da bi mogao slobodno živjeti, premda to protuslovlje ne znači radikalnu nespojivost između ljudske i kršćanske slobode.⁴⁴ U kršćanskom poimanju slobode bitna je svijest da je ljudska sloboda zapravo čovjekova sposobnost da zauzme stajalište spram Božjem pozivu, ali samo u smislu sudjelovanja u »božanskoj slobodi«, jer je izvor ljudske slobode u Božjoj slobodi.⁴⁵ Prema tome, ako pojam »libre arbitre« – tj. sposobnost koju čovjek ima da se sam odredi i da bude odgovoran za svoju vlastitu slobodu – nije isključivo kršćanski, bitno obilježje kršćanske slobode je trostruko: sloboda u odnosu prema grijehu, sloboda u odnosu prema zakonu, sloboda u odnosu prema smrti.⁴⁶ Ukratko, kršćanska se sloboda označuje u odnosu prema filozofskoj slobodi kroz dramatičan oblik ljudskog postojanja. Sloboda se uvijek događa pod znakom mogućnosti grijeha i posebno po svojoj čvrstoj vezi s Kristom, jer je on bio poslušan sve do smrti, smrti na križu (Fil 2,8); s njim je napokon prestalo vrijeme ropstva i nastalo vrijeme poslušnosti. Ovdje se ponovno susrećemo s protuslovljem: najviša poslušnost Krista uvjet je najviše slobode kršćanina, pozvanog da bude slobodan u potpunoj poslušnosti Ocu u Kristu. Dakle, sva kršćanska sloboda događa se u Kristu (Gal 5,6; Kol 1,11), jer prema učenju sv. Pavla, ljudsko je biće ukorijenjeno u Bogu i upravo na temelju tog ukorijenjenja čovjek je sposoban shvatiti svoje podrijetlo i svrhu, tj. da ga je Bog stvorio za sebe i da on mora ponajprije biti »slobodan za Boga« a ne samo i jednostavno »slobodan za čovjeka«.⁴⁷

42 Isto.

43 Isto, str. 481–483.

44 *Dictionnaire de la vie spirituelle*, isto, str. 624.45 B. HÄRING, *La Loi du Christ*, Paris 1957, t. I, str. 143.46 *Dictionnaire de la vie spirituelle*, isto, str. 625.

47 Isto, str. 625.

Krist je uzor prema kojemu se imaju ravnati svi, uzor suodgovornosti i inventivnosti duha koji su postignuti u poslušnosti volji Očevoj; međutim njegov primjer nije nimalo lako slijediti, premda on kaže da je njegovo breme lako i jaram sladak, dakako samo onima koji ga ljube. Prema Bonhöfferu, Isus je bio pred Bogom poslušan i slobodan. Kao poslušni sin ispunio je volju očevu, slijedeći slijepo zakon koji mu je naložio; kao slobodno biće on je prionuo uz Očevu volju intimnim uvjerenjem, u punoj spoznaji uzroka i s radošću; tako reći učinio je volju Očevu svojom voljom. Koliko su god teško spojivi poslušnost i sloboda, iskustvo ipak govori da je poslušnost bez slobode ropstvo, a sloboda bez poslušnosti samovolja. Pomiriti ta protuslovlja moguće je jedino slijedeći Kristov primjer; uzeti Krista za uzor poslušnosti i slobode istodobno, zapravo je konačni smisao avanture kršćanske slobode.⁴⁸

3. *Mogućnost i granice ljudske slobode*

Čovjek je po naravi upućen na Boga, zato svako zatvaranja čovjeka u samog sebe vodi u propast, čini čovjeka robom, zatvorenikom samog sebe. Iz tog zatvorenog kruga, stalnog suprotstavljanja između onoga što čovjek osjeća da bi sloboda trebala biti i onoga što je čovjekova sloboda stvarno, moguće je izići jedino pomoću vjere i Božje milosti, jer milost je istodobno temelj slobode i uvjet po kojemu se ona uspijeva uistinu ostvariti. Tako se zatvara grešan krug koji vodi od iskonske slobode iskonskom grijehu, i od grijeha daleko od slobode, i dakle ropstvu i smrti. Kršćanska sloboda ima teološku a ne fenomenološku vrijednost. Čovjek je slobodan biti slobodan, ali to ne uspijeva sâm postići. Čovjek želi biti nositelj slobode, a čini suprotno, suprotstavljajući se svome Stvoritelju.⁴⁹ Jedino u vjeri i milosti ljudska sloboda nadilazi to protuslovlje unutar same slobode. Inicijativa polazi od Boga, ali ne protiv čovjeka nego za čovjeka. Jer Bog je u nutrini čovjeka, u dubini ljudskog bića, bliže ljudskoj volji nego što je ona sama sebi, kako to lijepo ističu sv. Augustin i B. Pascal. Ta skrivenost Boga u čovjeku je obazriva i poštujuća; ona ne priječi dinamizam, ne uništava samostalnost ljudskog bića. Inicijativa Božja je posvuda i sve, i u njoj je, po mišljenju R. Guardinija, inicijativa čovjeka potpuno slobodna. Od čovjeka se zahtijeva da se odluči za poruku spasenja, da živi u vjeri, kako bi se ta vjera koja je plod milosti mogla dogoditi (zaživjeti) čovjekovim slobodnim pristankom. Istina, sloboda privlači čovjeka, ali ona uključuje i moralnu svijest odgovornosti koju nije lako postići i zato je ona veliko opterećenje za čovjeka kojeg bi se rado želio osloboditi. Do-

48 Isto, str. 631.

49 H. SCHLIER, *La Loi parfaite de la liberté*, in: *Le Temps de l'Eglise*, Tournai 1961, str. 297-298.

stojevski je to izvrsno opisao u svom romanu »Braća Karamazovi« kroz razgovor Velikog Inkvizitora s Kristom, istaknuvši da nema ništa privlačnije za čovjeka od slobode njegove savjesti, ali da je to i najteže postići.⁵⁰

Čovjek može biti uistinu slobodan jedino u Bogu koji je jedini apsolutno slobodan. Kršćanin je pozvan da prekine svaku vezu koja ne bi bila veza s Bogom, ako želi postići svoju potpunu slobodu. Jedini ispravni put do prave slobode je put Isusa Krista. Poslušan Kristu spasitelju i osloboditelju, nasljedujući njegov primjer života, kršćanin postaje nositeljem angažiranog procesa za oslobođenje čovjeka. To potvrđuje i Konstitucija »Gaudium et Spes« koja ističe posebno dvije stvari: potvrdu slobode (Bog je htio pustiti čovjeka slobodnim, da spontano traži svoga stvoritelja i slobodno stigne dragovoljno k njemu, do potpune i blažene savršenosti, br. 17), i sigurnosti slobode (pojedinci i organizirane skupine teže za životom potpuno slobodnim, dostojnim čovjeka, br. 9). To također potvrđuje dekret »Dignitatis Humanae«, posvećen posebno priznavanju religiozne (vjerske) slobode. Sloboda je bitno povezana s oslobođenjem čovjeka od svega što ga sputava i čini neslobodnim, što se može pročitati u enciklikama »Evangelii Nuntiandi« (1975) i »Populorum Progressio«.⁵¹

Ukratko, zajednica (obitelj) koja želi rasti u slobodi i ponuditi ljudima svoga vremena poruku prikladnu slušateljstvu treba se znati kontrolirati u stalnoj slobodi i čuvati se svakog autoritarizma i učmalosti.⁵² Uvijek valja imati na umu da kršćanski svjetonazor promatra čovjeka cjelovito u njegovoj naravnoj i nadnaravnoj dimenziji. Imajući u vidu polazište prema kojemu je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, a ne obratno kako su to mislili Feuerbach, Marx i Engels, potpuna izgradnja ljudskog bića je nezamisliva bez kršćanske inspiracije i ozračja, jer samo je u njemu zajamčena ljudska sloboda i dostojanstvo čovjeka. Uzrok neuspjeha u postizanju ljudske slobode i poštovanju ljudskog dostojanstva u društvu i svijetu, u samom je čovjeku, a ne u Bogu, njegovu stvoritelju; u čovjekovu udaljavanju od Boga i u njegovoj slobodnoj volji da dođe do svoje savršenosti bez Boga. I premda čovjek zna iz vlastitog iskustva i iskustva drugih da to nadilazi njegove sile, on je nemoćan povjeriti se Bogu bez Njegove milosti. U kršćanskom odgoju upravo to valja uvijek imati na umu – da sve ono što jesmo, jesmo upravo zahvaljujući milosti Božjoj, kako je to davno i lijepo istaknuo sv. Pavao.

50 DOSTOIEVSKI, *Les Frères Karamazov*; usp. Dictionnaire de la vie spirituelle, isto, str. 626.

51 *Dictionnaire de la vie spirituelle*, isto, str. 627.

52 Isto, str. 630.

**LA CONCEPTION CHRÉTIENNE DU MONDE – L'INSPIRATION
ET L'HORISONT DE L'ÉDUCATION ET DE LA LIBERTÉ
DE L'ÊTRE HUMAIN**

Hrvoje Lasić

Résumé

L'auteur envisage le problème de l'éducation de l'être humain dans la conception chrétienne du monde. Il a mis en relief le point du départ de la conception hébraïque et chrétienne de la création selon laquelle Dieu a créé le monde et l'homme à son image comme un être intelligent et libre, d'où il provient une conclusion logique que l'éducation de l'être humain doit se faire dans la liberté divine et par conséquent qu'elle exige également un respect de la liberté humaine. Mais en se rendant compte de l'individualité de la personne humaine, de son inachèvement et sa dépendance de son Créateur, l'auteur est d'avis que l'homme est incapable de se développer normalement sans l'aide de Dieu; de plus il est incapable d'assurer la liberté et la dignité humaine par ses forces propres. C'est pourquoi il est très important dans l'éducation chrétienne detenir compte en même temps de la liberté humaine élective et de la grâce divine qui est au fond de la création. C'est à dire, que l'homme est ce qu'il est à sa manière uniquement par la grâce de Dieu et qu'il ne peut devenir libre qu'en la liberté de Dieu. Alors c'est à lui-même à se décider librement pour Dieu, étant donné que Dieu l'a créé pour soi et non pour lui-même.